

ніколи не буде закінчена. Кожен, хто народжений з талантом і для таланту, той у ньому знаходить радість свого існування. Та ніщо не дається без праці. Звідси – щедрі зичення. Бажаємо Ювілярові, щоб його енергія, здоров'я, любов, прагнення, духовні стимули допомогли подолати усі перешкоди на шляху до виконання свого призначення на землі. Хай Доля дослухається до нашого внутрішнього відчуття, бо ж ми переконані: так воно й станеться і наш побратим матиме нові й нові сходження на шляху, позначеному добрими ідеалами.

Микола Зимомря, проф. (Дрогобич)
Дослідницький пошук – поступом Івана Франка
(Слово про Тетяну Космеду)

З дитячих літ вона охоче дивилася на жорна: сільський млин видавався велетенським. Звідси долинали несамовиті звуки таємничого збурення – праця жорен нагадувала про те, що не одну жменю муки отримає нині трудолюбивий мельник. Дівчина відгадувала, хто для господаря млину насіє, нажне, намолотить, щоб вистало хліба усім від весни до весни. Чи вдавалося знайти правильну відповідь? Будьмо певні, що так. Бо ж веду мову про визначну дослідницю слова –Тетяну Космеду, доктора філологічних наук, професора Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. А до 2010 року понад два десятиліття судилося працювати також у стінах Франкового Храму науки й освіти – Львівському національному. Доброго всюди потрібно. Тому й запрошують. Ні, не дивно, що Тетяна Космеда від 2006 року ще й професор кафедри української мови Харківського педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Чи не примітно, що від 2011 року очолює кафедру україністики Інституту російської філології Познанського університету імені Адама Міцкевича (Польща). Тут нещодавно видано колективну працю за науковою редакцією Т. Космеди: «Українська фразеологія: теорія, вправи, тести, словник. Навчальний посібник для студентів української філології» (Познань, 2011, 204 с.). Заслугують вдячного слова, окрім

Т. Космеди, й інші автори – Т. Осіпова, М. Четирба, Л. Малецький, О. Ерделі.

Що ж, сучасна українська мовознавча наука має в її особі визначного представника. Вона достойно репрезентує досягнення української словесності на авторитетних міжнародних форумах, що відбуваються в Україні та за її межами (Білорусь, Болгарія, Росія, Польща, Словаччина, Чехія, Угорщина, Німеччина). Скажу відразу, якого висновку мені вдалося дійти, коли докладно осмислив для себе її помітний дослідницький доробок. Вона, скільки себе пам'ятає, то завжди у пошуках нових завдань. Звідки ця спонука? Мабуть, від джерел, побіля яких нуртували перші її кроки на життєвій стежині. Тому прагну розкрити бодай окремі вагомні сторінки з її багатого життєпису.

Тетяна Тенус народилася 9 травня 1957 року в селі Чинадієво, що на Закарпатті. Сьогодні ця мальовнича місцина викликає подив – Чинадіївський замок відреставровано так, що колишня руїна стала окрасою замкової архітектури краю. Годі казати про виробничі показники землеробів і виноградарів. Вони упродовж останніх років справді помітні. Тому й не дивно, що сюди навідуються туристи звідусіль: краса є принадою. А вона – передусім у людях. Таких, як Тетянині батьки: матуся Ніна й татусь Анатолій. Що й казати, родинна атмосфера була для Тетяни щасливою. По завершенню Львівського лісотехнічного інституту Анатолій Тенус очолив колектив Чинадіївського лісництва. Звісно, Бог високо, а на землі – мати: така солодка й лагідна. Одне слово, в її особі Тетяна мала порадилицю-берегиню, а ще – першу вчительку. Матері судилося навчатися на Франковій землі: тут, у стінах Дрогобицького державного педагогічного інституту, стала вчителем-словесником. А відтак – Ніна Тенус викладає російську мову і літературу в середній школі с. Чинадієва. Батьки відразу закохалися в Закарпаття, де прикипіли до всього навколишнього. Користувалися великою повагою у всій окрузі. Невдовзі батька обрали директором Мукачівського лісокомбінату. Водночас мати стала авторитетним викладачем Мукачівського педагогічного училища. Вона виховала цілу династію учителів, які й нині активно працюють і згадують свою наставницю добрим словом. До речі, педагогами були і батьки по лінії матері. Щоправда, їхні коріння

далеко від гір і долин Срібної землі: дідусь зі степової України, а бабуся – з Джанкою, що в Криму. Отже, Тетяна мала зразок освітян, сказати б, у рамках родинної традиції. Тут плекалася любов до художнього слова, до мови загалом. Особливо – з боку матері. Натомість батько долучився до її виховання своїм чином: і тепер Тетяна не мислить себе без образів природи рідного Закарпаття. Улюблені батькові прислів'я будять притамовану радість: «Не піднімай на ліс руку: він послужить тобі й онуку»; «Не губи ліс, він щастя приніс». На жаль, нинішні «феодалі» нічого не відають про сенс названих істин. Або радше – не хочуть про них знати – засліпило багатство, що впало на них опісля розпаду «однієї шостої» світу. А ще за умов епохи 70 – 80-х рр. Анатолій Тенус, справді, переймався своєю роботою. Він завжди бережливо ставився до лісового царства вічнозелених смерек, розкішних буків, рясних на листя кленів, ясенів і дубів. Й понині дочка – гордість родини – згадує: «Мої батьки любили колоритне слово, характерне для закарпатських говірок; вони залюбки використовували діалектну лексику Закарпаття». А це лягло на серце й Тетяни Тенус. Вона вслухалася у мовні скарби доквілля, частково вивчила «живу» мову угорців. І це складає для неї тиху втіху. Коли буває в Угорщині, то дає собі раду в спілкуванні. А ще – додатковий ефект при читанні лекційних курсів «Вступ до мовознавства» і «Загальне мовознавство», бо ілюстративний матеріал з угорськомовного ареалу урізноманітнює тканину прикладів.

Отак пополудню хочеться явити щось таке, що має сполуку зі світлим, благодатним. Адже Тетяна належить до доброзичливців. Це, за її переконанням, від батька. Йому випала доля народитися в селі Лисиничі, що під Перемишлем. Маючи дзвінкий голос, він співав як українські, так і польські пісні. Тому й не випадкове зацікавлення в доні польською мовою, яку доводилося чути з дитячих літ. Отже, неважко збагнути її мовознавчу доказовість з урахуванням досвіду матері. Натомість старший брат – Віктор – пов'язав своє життя із деревом і набув майстерності як умілий столяр. Чи не цікавий поділ між дітьми батьківських устремлінь? Я ладний запитати про шкільні оцінки. Та тут усе від милостивого всевишнього: школярка була сумлінною, а винагорода – відмінною. По закінченню Бережської середньої школи, яка й нині успішно

функціонує на Берегівщині, отримала 1974 року золоту медаль. Проте перше випробування не забарилося: їй не вдалося того ж року вступити на факультет романо-германської філології Ужгородського державного університету. Та щастя наївне, як молоде оленятко. І невдовзі вона числилася серед студентів відділення російської філології Франкового університету у місті Лева. По успішному завершенню університетських студій обдаровану випускницю 1981 року залишають працювати лаборантом кафедри російської мови у стінах рідної Алма матер. Там і судилося навчатися в аспірантурі упродовж 1983 – 1986 рр.

Хто не знає? Землю обвівають вітри, а людину обмивають дощі. Вони падають так зненацька, що й не помітиш їхній переклик з випробуваннями. Їй щастило виходити сухою. Дивини тут немає, бо вона працювала невтомно і чесно. Здавалося, що молода дослідниця прагнула ярювати не тільки ранньою весною, а всі чотири пори року. Це й засвідчив успішний її захист кандидатської дисертації «Агентивні імена морально-етичної оцінки в сучасній російській мові» (Харків, 1987). Майже п'ять літ (1986 – 1990) Тетяна була асистентом, далі – доцентом (1991 – 2002), а від 2003 року – професором, сповнюючи будні трудовими ужимками. До речі, упродовж 2003 – 2010 рр. вона працювала професором Львівського університету внутрішніх справ і спричинила в його осередках поштовх до зміцнення українського мовного простору.

Ланка за ланкою вона впевнено відточувала вміння бути педагогом вищої школи. Водночас поринала у глибіню дослідницького пошуку. Його вінець – це захист докторської дисертації («Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах» (Харків, 2001). Матеріали дослідження лягли в основі капітальної монографії «Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки» (Львів, 2000, 350 с.). На особливу увагу заслуговує її ґрунтовна праця, а саме: «Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерпресональні, риторичні виміри» (Львів, 2006, 328 с.). Франкознавство збагатилося концептуально новим ракурсом бачення творчості автора драми «Украдене щастя» з проєкцією на його мовну особистість загалом і особливості риторики Івана Франка як речника українського народу – зокрема.

Як на мене, то наші предки слушно спостерегли: каміння має душу. На це звернув увагу Федір Потушняк (1910 – 1960), видатний поет, прозаїк і вчений-історик Закарпаття. До речі, творець повісті «Повінь» був уродженцем села Осій, що неподалік від Чинадієва. Щодо згаданих розмислів, то недвозначно сказано: *«Камінь росте без коріння, / Сонце сходить без насіння, / Скрипка грає – голос має, / Серце плаче – сліз не має».*

Ось яким чином розуміли наші пращури оціночні орієнтації, що виявляли своєрідну стратегію комунікативної компетенції на її різних рівнях. Приміром, образ Зрячої води. Він присутній тоді, коли має місце видіння чогось досі незнайденого. Ось, свідчення моєї співрозмовниці: «Закарпаття для мене і є таким собі уявним *в и д і н н я м*, бо там я знайшла свою долю – чоловіка Андрія Космеду. Він належить до корінних закарпатців і володіє не лише закарпатськими говірками, але й угорською і чеською мовами. До того ж його покровні проживають в Чехії». Отже, камінь утверджує тисячолітню традицію, вагомість якої добре знав Федір Потушняк. Може, тому Закарпаття так славиться каменем. Корінні жителі пронесли крізь віки до своєї живої народної мови. Щоправда, вони мають і прагматичну мотивацію навчатись мов інших народів. І вивчають залюбки. Останнє завжди імпонувало Тетяні, яка прибрала прізвище свого судженого. Молоде подружжя незабаром мали сльози радості: 1975 року народився син Ростислав. Це збіглося, власне, задля нього сім'я переїхала із Закарпаття до Львова, де тоді жив Тетянин дідусь. Первісток зростав, сказати б, у процесі здійснення її студій, що мали також свої відрадні ознаки. Так, приміром, робота випускниці з проблем перекладу була відзначена Дипломом третього ступеню на Всеукраїнському конкурсі дипломних робіт. А далі – все так покотилося, як благодатно стелилася доріжка, типова для сумлінних. Від лаборанта кафедри російської мови до її завідувача пролягло двадцять два роки. 2003 року Тетяні Космеді було присвоєне вчене звання професора. І це – закономірно. Її доробок – це понад триста праць, вагомість яких відзначили такі знавці досліджуваної проблематики, як В. Абазіна, А. Багмут, А. Загнітко, І. Кочан, М. Кочерган, Ж. Краснобаєва-Чорна, а також М. Сарновські та Й. Коженювська-Берчинська (Польща).

Передзвін імен, які тут годиться піднести. Ось, керівник дипломної роботи – доцент Ірина Вороновська; кандидатської дисертації – професор Володимир Петровський. Вона згадує, як з молитовного наспіву, й інших, хто був поруч. Скажімо, після несподіваної смерті Володимира Петровського естафету перебрав професор Михайло Алексеєнко, який був неперевершеним наставником і навчав таїн не лише наукової діяльності, але й організаторської та керівної роботи. З його ініціативи Тетяна Космеда й очолила кафедру 1992 року, коли він став професором університету в м. Щецін (Польща). До слова, саме тоді тут і завершувалася справа заснування кафедри україністики, до зміцнення якої прислужився Михайло Алексеєнко. Я охоче додам такий факт: 17 березня 1994 року у стінах Щецинського університету була організована міжнародна наукова конференція, присвячена Карпатській Україні. Автор цих рядків виголосив доповідь про життя й творчість Августина Волошина. Тоді я й пізнав особисто професора Михайла Алексеєнка. До того ж мені випало рецензувати його монографію «Очерки сопоставительного курса современного русского и украинского языков», що побачила світ 1995 року у видавництві Щецинського університету. Вдячні слова вона висловлює науковому благовіснику за пораду глибше розробляти проблематику функціональної лексикології, зіставного російсько-українського мовознавства, лінгвістичної аксіології. З-поміж вчителів Тетяна Космеда називає таких наставників, як Алла Багмут, Юлія Большова, Іван Грицютенко, Таміла Панько, Мартен Феллер. А друзі й недруги? Останні – пряме застереження проти внутрішньої ейфорії: йди, але оглядайся. Адже попри тебе звичайний той, хто звук тільки заздрити й заважати іншому. Може, тому так тяжко Україні. Про це пристрасно й аргументовано написав уродженець Закарпаття Петро Скунць, либонь, один із найталановитіших поетів ХХ століття: *«Скала любила. А тепер камінна, / стоїть, нетрібна, між усіх століть. / Стоїть, нетрібна, як моя Вкраїна, / стоїть вона – нетрібна, а стоїть»*.

Та повернути б читача до інших цінностей, носіями яких постають її друзі. Це насамперед Флорій Бацевич, Ірина Кочан, Михайло Гнатюк, Валерій Корнійчук, Людмила Васільєва, Ніна Станкевич, Зоряна Мацюк, а також подружжя – Наталя і Богдан Тихолози. Вони – не з рихлою волею, коли щось творять. Гадаю,

що на сторінках її книжок можна віднайти у сконцентрованому вигляді потужний струмінь логічних порад багатьох колег Тетяни Космеди. Йдеться про такі ґрунтовні праці дослідниці, як «Комунікативний кодекс українців у пареміях: тлумачний словник нового типу» (Дрогобич, 2010 – 272 с.; співавтор – Т. Осипова) та «Лінгвоконцептологія: мікроконцептосфера святки в українському мовному просторі» (Львів, 2010 – 408 с.; співавтор – Н. Плотнікова), У багатьох питаннях Тетяна Космеда відходить від шаблонних або усталених тверджень і прагне по-новому, з позицій сучасної методології, осмислити феномен паремійного масиву українського народу. У першу чергу, йдеться про прислів'я та приказки, які омовлюють комунікативні закони, правила, тенденції, принципи стратегії спілкування. Чому це важливо? Укладений тлумачний словник переконує, що паремійний фонд є розгалуженим підґрунтям моделювання, регулювання, розуміння процесу спілкування з урахуванням етнічної самобутності українців. Низку нових аспектів, що мають теоретично-мовознавче значення, докладно розглянуто крізь призму лінгвоконцептології в іншому виданні. Тут аргументовано репрезентовано досвід лінгвоконцептуального аналізу однієї з результативних мікроконцептосфер української мовної свідомості, зокрема, *святки*. Ця мікроконцептосфера належить до найбільш значущих, якщо мовиться про факт усвідомлення національної традиції, духовної культури українців загалом.

Де б Тетяна Космеда не перебувала, вона скрізь у пошуках, у світлі яких щільно переплітаються її життєві й творчі настанови та мотиви. Ось, її зізнання стосовно діяльності в столиці Слобожанської України: «Я дуже люблю Харків, можливо, через його академічні лінгвістичні традиції. А ще й тому, що саме тут я захищала як кандидатську, так і докторську дисертації... Мені дуже затишно і комфортно тут працювати. Я маю змогу навчатися у провідних мовознавців – Лідії Лисиченко, Сергія Дорошенка, Володимира Калашника, Анатолія Гулака. Харківська лінгвістична школа дуже потужна. Я пишаюся, що до неї долучилася».

Таким чином, вона причетна до двох наукових шкіл, які вплинули однаковою мірою на її становлення як вченого. Це – досвід, що віддзеркалює досягнення представників львівської та харківської мовознавчих шкіл. Все це гармоніює з концепцією

наукової школи «Поліфункціональна інтерпретативна парадигма: комунікація, лінгвоконцептологія, лексикографія», якою вона керує в Дрогобицькому університеті.

* * *

Кажуть, що щастя – це вміти відчувати його миттєвість. Вона на імперативне «Спитай себе», то дає осмислену відповідь: «Я – щаслива!» Їй вдалося посадити своє дерево у розкішному саду, оберігати родинне коло, в якому надійний чоловік – Андрій Космеда, а також чуйні діти. Добра традиція примножується, бо син Ростислав і дочка Антоніна подарували їм неповторних онучок – Анастасію, Злату та Надію. Трійця не дає батькам спокою: то намалой співоче каміння, то відгадай, що означає «Я тут балубалу, а тісто біжить по столу»...

* * *

Звісно, інтонація може мати ювілейний характер. Співоче каміння – також. Так, як і зерно з очима неба. Чомусь воно змарніло – незабутня мати 2004 року відійшла за межу Вічності. Погляд впав на хрест високої церкви, яку видно з усіх боків у Чинадієві. Тут похований 21 лютого 1883 року Іван Дулишкович, автор чотиритомної праці про історію Закарпаття. Як не схвилювати мого читача тим фактом, що цей професійний історик народився у 1815 році в моєму рідному селі Голятин, що на Міжгірщині...

Тетяна Космеда, як трапиться вільний день, то й поспішає до отчого краю – Закарпаття. Вона знає улюблене гасло Лесі Українки: «У рідному краї навіть дим солодкий та коханий». Аналогічний вислів був і під пером славнозвісного твору «Лихо від розуму» Олександра Грибоєдова... Їй, власне, як словеснику все видається у солодкому полоні «красивого й вічного». Може, звідси – в її уяві образ вічного млина з велетенським колесом. А в ньому – міцні жорна.

**Олександр Астаф'єв, проф. (Київ),
Микола Ткачук, проф. (Тернопіль)**